

บันทึกความทรงจำ

ของคณะสำรวจ

มหาวิทยาลัยเคมบริดจ์

(ต่อจากฉบับที่ ๑ ปีที่ ๑๐)

W. W. SKEAT (M.A.) หัวหน้าคณะผู้สำรวจ

ม.ร.ว.ประกายฉัตร สุขสวัสดิ์ แปล

๑๓ มิถุนายน วันนีหหลวง
พรหมเวระมาหาและให้รายละเอียด
เกี่ยวกับข้าราชการในรัฐบางรัฐ
แถบฝั่งทะเลตะวันออกดังนี้

ปัตตานี

ข้าหลวง (เช่นใน พ.ศ. ๒๔๔๒) -
พระยาสุขุมเจ้าเมือง (เรียกว่า
รายามุดา) - พระพิพิธรองเจ้าเมือง
ผู้พิพากษา (๔ คน เป็นไทยหนึ่ง
มลายูสาม)

เสมียนศาล (๓ คน)

เจ้าหน้าที่คลัง (๑ คนเป็นคนไทย)

ผู้ช่วยเจ้าหน้าที่คลัง

เสมียนประจำที่ทำการ (๒ คน)

เจ้าหน้าที่ศุลกากร

และนายไปรษณีย์

คนตรวจภาษี (๔ คน)

ผู้กำกับการค้า (และมีสืบเอก

๒ คน สิบโท ๒ คนและนายดาบ

๑ คน)

เจ้าหน้าที่ตำรวจ (๒๔ คน)

หนองจิก

ข้าหลวง (ซึ่งปกครองทั้งหนองจิก
และปัตตานีคือพระยาสุขุม)

เจ้าเมือง (เป็นคนไทย)

ผู้พิพากษา (๒ คนเป็นไทยทั้งคู่)

เสมียนสังกัดจวนเจ้าเมือง

เสมียนศาล ๒ คน

เสมียนประจำที่ทำการ ๒ คน

เจ้าหน้าที่ศุลกากร

คนตรวจภาษี ๒ คน

เจ้าหน้าที่ตีตราราชการ

ยาลอ

เจ้าเมือง-เรียกว่ารายายาลอ (ซึ่งได้
รับเงินเดือน ๑๒๐๐-๑๓๐๐ ดอลลาร์
ต่อปี เป็นการชดเชยค่าภาษีที่
เขาส่งตามข้อตกลงตั้งแต่เมษายน
๒๔๔๒ สำหรับพระพิพิธและพระ
ศรีนียงชายได้ ๑๐๐๐ ดอลลาร์ต่อปี
ต่อคนและครอบครัวได้ ๕๐๐๐
รวมเป็นปีละ ๗๐๐๐ ในฐานะ
เจ้าเมือง

ข้าหลวง (คนไทย)

ผู้พิพากษา (๒ คน ไทยหนึ่งมลายู
หนึ่ง)

เสมียนศาล (๒ คน)

เจ้าหน้าที่ศุลกากร (๒ คนไทยหนึ่ง
จีนหนึ่ง)

เจ้าหน้าที่ตีตราราชการ

อานันเดลและวอห์นซึ่งไป
ยาลอมาหนึ่ง กลับมาถึงในตอนเย็น
ทั้งสองได้รับการต้อนรับอย่างดีถึง
จากท่านเจ้าเมืองซึ่งเลี้ยงอาหาร
และให้ที่พักทั้งสองคนในโกศดา
บารู โดยได้จัดหาโต๊ะ เก้าอี้และทำ
ห้องน้ำให้เขาเป็นพิเศษอีกด้วย
ระหว่างการเยี่ยมเยือนยาลอนั้น
เขาได้รับรู้จากงานเลี้ยงรับรอง
อย่างเป็นทางการที่เขาไปร่วมว่า
ในการแสดงการระพวกเขาใน
ข้าราชการจะใช้วิธีมอบรวม ๑
ครั้ง (ปรกติกฏการแสดงการระ
ในรัฐเซลิงอร์นั้นจะมี ๕ ชั้น เวลา

เผ่าสุลต่านต้องหมอบ ๓ ครั้ง ก่อนถึงองค์ และเมื่อตอยกลับต้อง หมอบอีก ๒ ครั้ง โดยใช้ศานเข้า ตลอดทางไม่ใช้ดิน ที่ทำกันในรัฐ ทางฝั่งทะเลตะวันตกนั้นตอนหมอบ ครั้งที่ ๓ ต่อหน้าสุลต่านผู้เข้าเผ่า จะต้องแสดงคารวะโดยเอาศีรษะ วางระหว่างมือ ๒ ข้างของสุลต่าน สำหรับการคารวะท่านเจ้าเมือง นั้นผู้คารวะจะหมอบราบลงเพียง ๔ ครั้ง คือน้อยกว่าสุลต่าน ๑ ครั้ง) ลักษณะของตราประจำรัฐซึ่งเห็น ได้ในท้องพระโรงนั้นเป็นคอบเพลิง ใหญ่ ยาว ๑๐ ฟุต ๒ คน ใส่ไว้ใน ช่องทำด้วยเปลือกไม้และมีเยื่อไม้ สานเข้าด้วยกัน แต่ละอันมีน้ำหนัก ยาว (หรือซีได้หนัก 10 Kall) ต่อมาเมื่อพระยาสุโขทัยเยือนรัฐ รามันนั้น รยารามันได้มอบคอบ เพลิงลักษณะเดียวกันนี้มาให้อีก ๕ คอบ

เปาะจะสุก็มาหาด้วยและมี เรื่องมาเล่ามากมาย เขาเล่าเรื่อง พิธีไล่ผีในหมู่บ้านแถบนี้ เขาบอก ว่าปรกติแล้วจะไม่ถือกันว่าเป็น เรื่องผีเข้า (lauchang) หรือมีการ ตั้งศาลเจ้าจนกว่าคนไข้จะเป็น ปรกติ เรื่องนี้ทำให้ข้าพเจ้ารู้สึก แปลกใจจึงได้ถามรายละเอียดซึ่งที่ เขาเล่าก็ตรงกันกับที่อำมัลจาก- จุกวัลเคยเล่าให้ข้าพเจ้าฟังว่า lauchang นั้นเป็นเหมือนพาหนะ (ล้อ) เช่นรถไปสถานหรือเรือบด ไปต่อเรือกลไฟ ที่ช่วยไล่ให้ผีออก แต่แม้กระทั่งเขาก็ชี้ให้เห็นว่าที่จริง แล้วเป็นเรื่องสามัญสำนึกที่จะไม่ ยอมเตรียมพร้อมจนกว่าผีร้าย เตรียมที่จะออกจากร่าง

ศาลเจ้าที่นี้สร้างเป็น ๒ ชั้น

(หรือบางทีก็มากกว่านั้น) เช่นที่ เจาะสุสร้างให้หนักสี่ ซึ่งเป็นเจ้าเมือง (รายามุดา) ของตะจันเพราะมีอยู่ คราวหนึ่งที่ดินงาที่กรรยาเจ้าเมือง เป็นบ้าไปจะสุ จึงตั้งศาลให้ใช้เสา ถึง ๘๐ ต้น ในกรณีที่เป็นรายาที่ สำคัญนั้นศาลเจ้าจะต้องใช้เสา ๑๐๐ ต้น ถ้าเป็นหัวหน้าหมู่บ้าน จะใช้เสา ๕๐ ต้นและคนธรรมดา จะใช้เสา ๑๒ ต้น นอกจากนั้นจะสุ ยังได้สร้างศาลเพียงตามีเสา ๔ ต้น ซึ่งเหมาะสำหรับตั้งเครื่อง สักขบูชาแม่น้ำหรือไม้ก็เอาเครื่อง สักขเลยล่อน้ำไปเลยแทนการตั้ง ศาล (lauchang)

Bonggor นั้นถือกันว่าเป็น สวนพฤษชาติของรายามีเขียว (Raja Bersiang) จะสุบอกเราว่า ในนิยายมลายูจะใช้ชื่อต่อไปนี้ สำหรับเรียกบางรัฐเช่น

นครรัตนหอยบุหงา (นครแห่ง แหลมดอกไม้) หมายถึงปัตตานี (Seiudah?)

Serendah sekebon Bunga (สวนพุ่มไม้ดอก) หมายถึงกลัน- ตัน

Mandi Angin (อายลม) หมายถึง สิงคโปร์

Lindong Bulan (ได้ร่วมแสงจันทร์) หมายถึงเคดะห์

ตะลุบัน หรือ "สาย" นั้น ได้ชื่อว่า Selindung Bayu (บังลม) บางแห่งเรียกยะหริ่งว่า สวนพุ่มไม้ดอกและเรียกกลันตัน ว่า Kisaran Payong (ฉัตรเวียน) นอกจากชื่อเหล่านี้แล้ว ปัตตานียัง เป็นที่รู้จักในนาม Kuala Belah (ปากน้ำแดง) และกลันตันใน นาม Kuala Muda (ปากน้ำเกิด

ใหม่) ด้วย มีการเก็บส่วยเป็นดอก ไม้เงินดอกไม้ทองเป็นบรรณาการ เมืองแม่ทุก ๆ 3 ปี ที่นครปัตตานี ทั้งนี้คนที่ไม่ได้แต่งงานจะได้รับ การยกเว้น

อัตราของส่วยดอกไม้ทอง

คนแต่งงานปีแรก 25 เซ็นต์ คนแต่งงานตั้งแต่ ๒ ปีขึ้นไปจะต้อง เสียส่วยเรียกว่า tiang empat bafang (เสา ๔ ต้น) คนอื่น ๆ เสียมากกว่านี้คือขึ้นอยู่กับผลผลิต ที่ได้ในนาราว ๒-๑๐ ตอลลารี

Orang tanggai-ข้าราชบริ- พารของรายาซึ่งไม่ได้ทำงานอื่น และเสียภาษีอื่นต้องเสีย ๑๐ ตอล- ลารี

ส่วนองครักษ์ของเจ้าเมือง นั้นจะได้รับการยกเว้น

๑๔ มิถุนายน ตอนกลางวัน ข้าพเจ้าไปปัตตานีกับเอเวนต์โดย ทางเรือ พอออกเรือได้ไม่นานก็ โดนช้างซึ่งขึ้นขวางหน้าอยู่วิ่งควาย แต่เราก็รอดมาได้ และเดินทาง มาพอดัง Sungai Baru (แม่น้ำ ใหม่) คนเรียกก็เสนอให้หยุดแวะตรง ไร่กาแพของเจ้าเมืองคือพระพิพิธ ข้าพเจ้าให้จอดเรือหวังจะไปเยี่ยม ชมไร่ก่อนพระอาทิตย์ตก อย่างไรก็ตาม ข้าพเจ้าก็ได้พบคนของเจ้า เมืองผู้ซึ่งได้พาข้าพเจ้าไปที่ไร่ ซึ่งอยู่ห่างออกไป เขาบอกข้าพเจ้า เป็นความลับว่าที่คนเรืออยากมา แวะที่ปากอ่าว Sungai Baru นี้ก็ เพราะมีร้านฝิ่นอยู่ เมื่อถึงไร่นั้น เป็นเวลาพลบเกินไปจนข้าพเจ้า มองเห็นไม่ถนัดจึงได้แต่จำทางไว้ และบอกว่าข้าพเจ้าจะมาใหม่ใน วันรุ่งขึ้น ข้าพเจ้ากลับไปเรือ ซึ่งนัดไว้ให้มารับตรงที่ใกล้ ๆ

แถวฝั่งแม่น้ำและค้างคืนกันในเรือ
อากาศเย็นและไม่มียุงเลย

๑๕ มิถุนายน ข้าพเจ้าตื่น
ตอนตี ๕ และรีบออกไปเยี่ยมไร้พระ
พิพิธก่อนอาหารเช้า ทางไปไร่นา
ไม่ยากเพราะเป็นเส้นทางตรงจาก
แม่น้ำ ข้าพเจ้าได้ขอให้คนสวน
ชาวจีนผู้หนึ่งพาไปชมเท่าที่เขาส
สามารถทำได้ ตอนแรกเลยเขาพา
ไปดูเถาพริกไทยซึ่งอายุ ๓ ปี (เขา
บอก) ตอนแรกที่ Ungku Busu
(ลุงกูเป็นยศ) ปลูกไว้ตายหมด
เพราะน้ำท่วม ต้นกาแฟส่วนใหญ่
ก็ตายตอนน้ำท่วมด้วย แต่ดูเหมือน
ว่าสาเหตุสำคัญนั้นจะเป็นเรื่องการ
ปล่อยปลาระยะเลยเสียมากกว่าอย่าง
อื่น ท่านเจ้าเมืองบอกข้าพเจ้าว่า
เป็นเจ้าของไร่นี้นี้และมีต้นกาแฟอยู่
ราว ๔ พันต้น ในขณะที่เดียวกันลูก
น้องคนหนึ่งของท่านก็ได้บอกข้าพ
เจ้าฟังว่า ท่านนั้นมีความสนใจ
ในด้านการเกษตรมาตั้งแต่ยังเด็ก
เที่ยวทะเล ข้าพเจ้าจึงรู้สึกว่าจะ
จะไปชมไร่นี้นี้ให้ได้ แต่ปรากฏว่า
บริเวณไร่นี้อัดไปด้วยพืชที่ขึ้น
แซมจนหาดต้นกาแฟหรือต้นพริก
ไทยที่มีลักษณะสมบูรณ์ไม่ได้
แม้แต่สักต้นเดียว พวกลูกจ้างชาว
จีนหรือแม้แต่หัวหน้าลูกจ้าง ซึ่งเป็น
ชาวมลายู ชื่อฮัจยีโมฮัมหมัดฮัจซัน
นั้นบอกว่าสาเหตุคือน้ำท่วม และ
การขาดแคลนแรงงาน (ซึ่งเขากล้า
พอที่จะเสริมด้วยว่าเป็นเพราะ
ไม่ค่อยได้ค่าแรง) แต่นอกจากที่
กล่าวแล้วนั้น สาเหตุอื่นก็มีเช่น
การที่คนงานขาดความรู้ในการ
ดูแลรักษาต้นไม้ ดูเหมือนว่าจะไม่มี
ใครเลยที่นั่นที่รู้วิธีตัดแต่งกิ่งไม้
เวลาเอามาปลูก ฮัจยีโมฮัมหมัด

ฮัจซันยังบอกข้าพเจ้าด้วยว่า ต้น
กาแฟพวกนี้อายุแค่ ๓ ปี (ทั้ง ๆ
ที่มันไม่น่าจะอายุน้อยกว่า ๖ ปี
ไปได้) และเมื่อเอามาปลูกตอนแรก
นั้นมันสูงถึงไหล่ของเขา แล้วค่า
แรงลูกจ้างชาวจีนนั้นเดือนละ ๒-
๓ ดอลลาร์รวมอาหารด้วย แต่พวก
คนงานบอกว่าเขาประสบความ
ลำบากยากเย็นยิ่งที่จะให้ได้มาซึ่ง
ค่าแรงที่ว่านี้ เท่าที่ดู ๆ ข้าพเจ้าเห็น
มีคนงานชาวจีนเพียง ๓ คน และคน
งานชาวมลายูอีก ๔-๕ คน ที่ดิน
บางส่วนของไร่นานี้ที่คนงานใช้
ทำการเพาะปลูกจริง ๆ จัง ๆ เพื่อ
แลกกับอาหาร ฮัจยีโมฮัมหมัดฮัจ
ซันบอกข้าพเจ้าว่าท่าน Unku
Busu เคยตั้งใจว่าจะทำให้ประสบ
ผลสำเร็จ แต่ท่านมาตายลงเมื่อ
ปีที่แล้ว ทุกอย่างจึงเป็นอันชะงักไป
ดินในไร่นี้นั้นเป็นดินดีมีปุ๋ยสดมาก
แต่คงจะต้องอาศัยการระบายน้ำ
อย่างมีจุดในอันที่จะป้องกันเรื่อง
น้ำท่วม

ระหว่างทางขากลับข้าพเจ้า
แวะคุยกับชาวนาซึ่งกำลังไถนาอยู่
เป็นกลุ่ม ๆ เขาบอกว่าวัวเทียม
คันไถคู่ละ ๖๐-๗๐ ดอลลาร์ คน
ที่นี้เรียกกันไถว่า leyala เรียก
คันไถว่า penolak และเรียกแถว
dining. ในขณะที่คนแถวนี้เรียก
gu หรือ Igu

เป็นวันนั้นก่อนเราจะไปจาก
Biserat (ยะลา) หลวงพรหมและ
ข้าพเจ้าได้ไปคุยกับพ่อหมอชื่อเล่น
ว่า To Perau กับบิดาของเขาคือ
จะสุเรื่องปลูกข้าว พวกเขาเล่าว่า
ที่นาที่นั่นขายเป็นผืนและโดยมาก
ขายแบบจำนองมากกว่าขายสด
การขายที่นานั้นถือว่าเป็นเรื่อง

ใหญ่พอ ๆ กับการขายสิทธิ์การรา
กโตของลูกหลานทีเดียว และในวัน
พิพากษาเด็กเหล่านั้นย่อมมีสิทธิ์ที่
จะฟ้องร้อง แต่ถึงกระนั้นข้าพเจ้า
ก็มักได้ยินคำว่าขายนาหรือไม่ก็
จำนองที่นาติดปากชาวบ้าน (โดย
เฉพาะในหมู่คนรุ่นเก่าที่กำลังจะ
หมดไปมักชอบใช้คำว่าจำนอง)

ราคาที่ดินแต่ละผืนขึ้นอยู่กับ
กับจำนวนต้นกล้าที่ปลูกได้ในผืน
นาหนึ่ง ซึ่งปรกติจะอยู่ราว ๓๐-
๑๐๐ ก่า ราคาที่นาถืออยู่ระหว่าง
๕-๒๐ ดอลลาร์

สำหรับที่นาของรายานั้น
จะปลูกกล้าได้ราว ๕๐ ก่า แต่
ส่วนใหญ่ไม่ถึง รายาอายุมีที่นา
อยู่ ๓ แปลง มีชาวนาปลูกข้าวให้
ท่าน ที่นาเหล่านี้เรียกกันตาม
ลักษณะคือ

ที่ Bendang Bharu (นาแปลง
ใหม่)

1. Seri Negri (ศรีนคร)
ปลูกได้ 300 ก่า เป็นที่นาสี่เหลี่ยม
จัตุรัสใหญ่

2. Pasu Peladang (อ่าง
ของชาวไร่) ปลูกได้ ๑๕๐ ก่า
เป็นที่นากลมขนาดกลาง

ที่yaloo 3. Ular ludi (งูก้นมะพร้าว)

ปลูกได้ ๒๐๐ ก่าเป็นที่นายาว

ในที่ดินของรายานี้ คนงาน

ทุกคนจะต้องทำงาน ๓ วัน ใน ๑

ปี ตั้งแต่ระยะเตรียมดินไปจนถึง

ระยะเก็บเกี่ยวหน้าดินเพื่อแลกกับสิทธิ์

ที่จะไม่ต้องเสียภาษี ซึ่งเท่ากับ

ข้าว ๑๐ กันตัง ในทุก ๑๐๐ กัน

ตัง ภาษีข้าวที่ว่านี้รายานำไป

บริจาคเป็นซากัดให้เจ้าหน้าที่ของ

สุเหร่าหรือมัสยิดอีกทอดหนึ่ง

แต่จริง ๆ แล้วผู้จ่ายภาษีข้าวก็คือ

คนที่มิช้าวเกิน ๒๐๐ กัณฑ์ขึ้นไป เพราะปรกติแล้วไม่มีใครเสียภาษีช้าวต่ำกว่า ๖๐ กัณฑ์

Petra หรือ Fitrah ในภาษาอาหรับเป็นการบริจาคเพื่อศาสนาให้สุเหร่า ซึ่งกำหนดไว้ว่าคนโสดจ่าย ๑ กัณฑ์ และคนมีครอบครัวแล้วจ่าย ๒ กัณฑ์ ที่บิดานั้นนั้นจะต้องจ่ายกันไม่ต่ำกว่า ๒ กัณฑ์ ซึ่งเท่ากับ ๒๐ เซ็นต์เรียกว่าทำบุญซึ่งจะทำกันระหว่างเดือนถือบวช พ่อแม่จะต้องทำบุญเมื่อแม่แต่ลูกที่ตายแล้ว ถ้าแม่ว่าเขาเคยร้องไห้แม่แต่สักครั้งหนึ่งภายใน ๓ ปีตั้งแต่ลูกคนนั้นตาย ทั้งนี้ถือเป็นหน้าที่โดยหลักศาสนา และเมื่อถึงวันรายอาฮ์ยี ทุกครอบครัวจะต้องฆ่าวัวควายหรือแพะ ๑ ตัว ถ้าไม่มีแพะก็ต้องฆ่านกพิราป ๗ ตัว

ข้าวชนิดที่ดีที่สุดในยาลอคือข้าว bemban (terong) ซึ่งปลูกในที่ลุ่ม และข้าว rawai ปลูกบนไหล่เขา ในระหว่างเดือนนี้ซึ่งเป็นเดือน ๔ จะมีการหว่านข้าว ringan (ข้าวเบา) พอถึงเดือน ๑๐ ก็จะหว่านข้าว bérat ซึ่งเป็นข้าวหนักโดยโหระหาฤกษ์ทางจันทรคติในครั้งแรกของเดือน ค่าเช่าเครื่องมือไถนาสำหรับหนึ่งฤดูนั้นราคา ๒ เหรียญดอลลาร์ และค่าจ้างคนงานในกรณีที่ดินข้างออกงามจะเท่ากับ ๑๐-๑๕ กัณฑ์ หรือ ๓ เหรียญดอลลาร์ครึ่งสำหรับที่นาบนไหล่เขา และเท่ากับ ๑๐-๕๐ กัณฑ์ สำหรับนาในที่ลุ่ม ชาวนั้นเมื่อผลแล้วจะเหลือประมาณครึ่งหนึ่งของน้ำหนักในตอนแรกและค่ามัดชาวนจะเท่า

กับ ๔ กัณฑ์ต่อช้าว ๑๐๐ กัณฑ์ที่ยาลอใช้ซึ่งค้างคาวจากในถ้ำซึ่งมีอยู่ไม่มากนักเป็นปุ๋ย ขนาดของปุ๋ยนี้ราว ๓ กัณฑ์ต่อที่นาขนาดกลาง พ่อหมอปะโตดเป็นคนไปเอาซึ่งค้างคาวจากในถ้ำ คนอื่นไม่กล้าเพราะกลัวผีสางเทวดาในถ้ำนั้น ช้าวพันธุ์ ringan จะสุกภายใน ๔ เดือน ส่วนช้าวหนัก (padi bérat) ใช้เวลา ๕ เดือนกว่าจะสุก ศัตรูตัวสำคัญของนาชาวนั้นได้แก่ช้าง กวาง หมูป่า หนูและนกเล็ก ๆ โดยเฉพาะนกกระจาบ นกกระจิบ นกเอียง นกขุนทอง แมงทับ ทำลายตาดอกของต้นข้าว เต่าทำลายต้นข้าวโดยเดินทับมัน ยังมีสัตว์ที่ทำลายใบข้าวเม็ดข้าว พวกกบ คางคกก็แทะรากของมัน ควายที่นี้ราคา ๒๐-๕๐ ดอลลาร์สำหรับทำงานในนาเทียมวัวราคา ๒๐-๒๕ ดอลลาร์ ถ้าเป็นวัวตัวผู้ทั้งคู่ราคา ๒๐-๕๐ ดอลลาร์ วัวตัวผู้เทียมวัวตัวเมีย ๑๒ ดอลลาร์ ถ้าเป็นแพะ ๒ ดอลลาร์ แพะตัวเมีย ๑ ดอลลาร์ แกะตัวผู้ ๕ ดอลลาร์ และแกะตัวเมีย ๓ ดอลลาร์

๑๖ มิถุนายน หลวงพรหมมาเยี่ยมชาวนานี้ และข้าพเจ้าได้ตามเขาไปบ้านพระพิพิธซึ่งได้นำเอากฤษของทำนออกมาให้เราชม กฤษทั้งหมดเป็นตัวอย่างที่แสนวิเศษแตกต่างไปจากต้นกาแพของทำนโดยสิ้นเชิง ทำนบอกว่าใบมีดส่วนใหญ่เป็นของชะวาหรือ Bugis และด้ามกฤษซึ่งมีลวดลายแปลกงดงามเป็นถ่านหินสีดำหรือไม้ก้าด้วยไม้เนื้อเสี้ยน ส่วนใหญ่ไม่มีทองประดับวันแต่ตรงคอกกฤษพระพิพิธเล่าว่าธรรมเนียมการใช้

ทองประดับด้ามกฤษนั้นเลิกไป เพราะกฤษที่ส่งไปถวายพระเจ้าแผ่นดินสยามก็จะเป็นลักษณะเดียวกันนี้ อย่างไรก็ตามท่านได้ให้เราชมกฤษเล่มหนึ่งมีด้ามทองประดับที่ ganja และ aring และอีกเล่มหนึ่งเป็นกฤษยาวของเพชรฆาตซึ่งทั้งด้ามก็มีลวดลายประดับทำนองเดียวกัน ยังมีอีกบางเล่มที่ประดับลวดลายเพชรและทอง

ก่อนจะกลับวันนั้นเราได้รับอนุญาตจากพระพิพิธให้ไปเยี่ยมชมโรงเรียนมลายู ซึ่งสอนกันในช่วงบ่ายด้วย หลังจากนั้นเราก็ไปเยี่ยมที่คุมขังซึ่งเป็นอาคารไม้ขนาดราว ๓๐x๑๒ ตารางฟุต มีประตูไม้กระดาน ซึ่งมีกลอนไม้ที่แข็งแรง มีนักโทษ ๓๐ คน เป็นชายล้วน สำหรับนักโทษหญิง ๒ คนนั้นต้องนอนที่บ้านพัสดุ ที่คุมขังนี้สกปรก และมีกลิ่นเหม็นมาก พื้นไม้กระดานก็ผุหลายแห่ง ผู้ต้องหาที่กำลังรอการตัดสินคดีนั้นพักรวมอยู่กับนักโทษด้วย พัสดีเล่าว่าชาวนาที่ใช้เลี้ยงนักโทษเหล่านี้เป็นช้าวของเจ้าเมืองที่แบ่งส่วนมาเป็นทานจากที่บริจาคเป็นซากัด

พัสดีนั้นเป็นชาวยิว ๗๐ ชื่อ ปะจีว : (แปลว่าพ่อของจีว) คนมลายูที่นี้ก็เหมือนที่อื่นคือมักจะเลิกใช้ชื่อหน้าของตนเมื่อมีลูกคนแรก แต่เปลี่ยนมาใช้ชื่อลูกแทนและเอาปะ (หมายถึงพ่อ) และมะ (หมายถึงแม่) ไว้ข้างหน้า แต่แม้กระนั้นปะจีวก็ยังออกเสียงชื่อตัวเองไม่ได้ต้องให้คนที่ยืนข้าง ๆ เป็นคนบอกแทน อย่างไรก็ตามเขาได้ทำหน้าที่หัวหน้าผู้คุมขัง (Penghulu Gok) มาราว ๒๐-๓๐ ปีแล้ว

เขบอกเราว่ากริชยาวนั้นใช้ในการประหารนักโทษเมื่อแรก แต่ต่อมาเมื่อมีการประหารด้วยการรัดคอโดยใช้ไม้ ๒ แท่งกับเชือกก็เลิกใช้กริช เพราะเห็นว่าวิธีหลังไม่ทารุณเท่าและศิวิไลซ์กว่า แต่ปัจจุบันนักโทษจะต้องถูกส่งตัวไปกรุงเทพฯ พร้อมด้วยรายงานเกี่ยวกับตัวเขาก่อนจะถูกส่งกลับมาปัตตานีเพื่อมารับโทษโดยจะมีเพชรจากตจากกรุงเทพฯ ลงมาเลย

ปะจิวะเล่าว่า เมื่อก่อนเขาเคยได้รับคำสั่งให้ตัดตืนตืนมือของนักโทษที่ชอบขโมยเป็นนิสัย เขาจะตัดมือเท้าของนักโทษตรงรอยต่ำกว่าข้อต่อด้วยมีดอโต้ แล้วนักโทษก็จะถูกนำตัวกลับไปโดยเพื่อน (ถ้าเขายังคงมี) มีระยะหนึ่งเขาใช้เครื่องบีบขมับ (pinang kotai) ลงโทษนักโทษ แต่มันไม่ค่อยได้ผล เพราะเขาตั้งใจให้นักโทษสารภาพ แต่เมื่อโดนบีบขมับนักโทษก็มักจะป็นลมไปเสียก่อน ปะจิวะไม่เคยใช้ตะปุตอกเล็บมือเล็บเท้านักโทษ แต่เขาจำได้ว่ามีใช้กันที่สงขลา

ต่อมาหลวงพรหมได้มาเยี่ยมข้าพเจ้าและพาไปจวนพระพิพิธอีก ข้าพเจ้าได้แวะไปเยี่ยมโรงเรียนเด็กนักเรียนชายซึ่งที่จริงแล้วเป็นโรงเรียนสอนคัมภีร์กุรอ่านสำหรับผู้ใหญ่ ซึ่งใช้หน้ามุขของสุเหร่าเป็นสถานที่เรียน มีนักเรียนชายทั้งหมด ๒๐ คน มี ๑-๒ คนที่อายุมากกว่าคนอื่น ๆ อิหม่ามจะนั่งอยู่ใกล้ประตูจากนั้นก็เปิดเข้าไปในสุเหร่าและกำลังเทศน์เรื่อง "ผู้ทรยศ" ซึ่งดูเหมือนว่าจะให้ข้าพเจ้าได้ประโยชน์ด้วย อิหม่ามอธิบายว่า เมื่อศาสนาไม่อัมหมัดพูดถึงการทำ

ณ ใจกลางป่าทึบ

อนันต์ โอกฤษ

ถึงเวลาอีซาแล้ว ซัลมะห์เตรียมลคะหมาด

แล้วว่า "ลูก ๆ อยู่เวียบ ๆ นะ

อย่าเดินผ่านหน้าแม่

หากพ่อกลับมาช่วยเปิดประตูแทนแม่ด้วย"

หล่อนหันหน้าไปทางตะวันตกแล้วเริ่มพิธี

"อัลเลาะห์อัคร์บร์" หล่อนกล่าวด้วยน้ำเสียงลำลึก

แล้วท่องพระคัมภีร์อัลกุรอ่านเบา ๆ

ลูก ๆ เฝ้ามองดูอยู่เวียบ ๆ

ณ ที่แห่งนั้น... กลางป่ากว้าง

คือที่รวมของผู้ก่อการร้ายที่ถูกล่า

อาวุธของพวกมันคือคอมมิวนิสต์

และ ณ ที่นั่นคือปัญหาสำหรับคนบริสุทธ์

ณ กลางพิธีละหมาด ซัลมะห์ไต่บันชัต

ว่านั่นคือเสียงกระสุน และหล่อนก็ไต่บันชัต

ว่านั่นคือเสียงร้องแห่งความเจ็บปวดของสามี

แต่ ณ ที่แห่งนั้น ณ เบื้องพระพักตร์ของพระผู้เป็นเจ้า

ซัลมะห์ยังคงยืนสงบนิ่ง

ลูก ๆ ที่ตื่นตระหนก ต่างจ้องมองหน้าแม่

กระแสราวน้ำตาของหล่อนคือถ้อยคำ

ที่พำถึงการทดสอบของพระผู้เป็นเจ้า!

สงครามกับ "คนทรยศ" นั้น เขหมายถึงการต่อสู้กิเลสในจิตใจ (nafsu yang di dalam diri kita) เขาอธิบายต่อว่า ประเทศอื่น ๆ ก็มีศาสนาพยากรณ์ซึ่งเป็นศาสดาแท้ ๆ เช่นศาสดาเยซูของกนยุโรป และโมเสส ซึ่งเป็นศาสดาชาวสยาม ประโยคหลังนี้ดูเหมือนจะเป็นการแต่งขึ้นเพื่อนโยบายการทูต คือเป็นการเลี่ยงการที่จะต้องพูดตรง ๆ ต่อหน้าชาวสยามที่อาศัยอยู่ว่า จริง ๆ แล้วเขาไม่มีศาสดาแท้จริงที่เทียบได้กับชาวมุสลิม และชาวคริสเตียน และในขณะที่เดียวกันความคิดที่ว่าโมเสสเป็น

ศาสดาของคนสยามนั้น "ในเรื่องน่าขบขันอย่างยิ่ง ข้าพเจ้าก็ไม่ทราบ ว่าต้นตอความคิดนี้มาจากไหน ชาวมลายูที่นั่งอยู่โดยรอบนั้นจะกล่าวตามคำของอิหม่ามเป็นการท่องพร้อมเพรียงกันด้วยเสียงต่ำ แม้ว่าข้าพเจ้าจะสังเกตเห็นคนสองคนที่ท่องตามอิหม่ามไม่ทันแลแยกเสียงอะไรประหลาด ๆ ออกมานักเรียนเหล่านี้ไม่มีหนังสือ ไม่มีแม้แต่คัมภีร์กุรอ่านหรือกระดานชนวน การเขียนหนังสือจึงเป็นเรื่องหายากในการเรียนที่นี่ การสอนนั้นส่วนใหญ่ทำกันแบบปากเปล่า

□